

dr. Lojze
Sočan
Fakulteta za
družbene vede v
Ljubljani

ZNANJE IN RAZVOJ V SLOVENIJI V RAZMERAH NOVE EKONOMIJE

*Upravljanje sodobnih informacijskih
tehnologij zahteva vlaganja v človeški kapital*

Slovenija ima že deset let svojo državo, ki se je v svetu dokaj uspešno uveljavila in je resna kandidatka za redno članstvo v Evropski uniji. V tem času se pred našo državo in družbo postavlja vprašanje, ali se bomo vključili v razviti svet s svojo gospodarsko, tehnološko, razvojno in kulturno identiteto ali pa kot nebojlena drugorazredna provinca. Lastna država še ni zagotovilo za uspešen razvoj in integriranje v širšo skupnost, v svetu več kot polovica držav namreč razvojno nazaduje. Neupravičeno je tarnanje nad majhnostjo Slovenije, saj majhne države prav tako uspešno dohitevajo svetovni razvoj, pa tudi večina razvojno najuspešnejših severnoevropskih držav, ki prehitevajo razviti svet, je majhnih.

ZNAČILNOSTI GLOBALNEGA RAZVOJNEGA OKOLJA

Oblikovanje globalne informacijske družbe pooseblja obdobje stalnih in vse hitrejših sprememb. Čeprav so vse dosedanje tehnološke, družbene in gospodarske ureditve, ki so jih oblikovale in uveljavile v večini sveta najmočnejše in najrazvitejše države, odločilno vplivale na gibanje mednarodne trgovine, današnji izredno hiter razvoj informacijskih tehnologij ne omogoča le intenzivnega pretoka blaga, storitev, kapitala, naložb, tehnologij in znanja, ampak postajajo ti procesi tudi vse preglednej-

ši. Kar postaja prevladujoče, je dejstvo, da je že pred nekaj leti Mednarodna banka za obnovo in razvoj tako ocenila sedanjo strukturo svetovnega kapitala: 64 odstotkov pripada znanju, 20 odstotkov naravnim bogastvom ter 16 odstotkov finančnemu kapitalu. In kar je odločilno, uporaba interneta in drugih informacijskih tehnologij omogoča prvič v zgodovini človeštva posameznikom, podjetjem in družbam vse neposrednejši dostop do večine znanja, ki je vse manj lastninsko obremenjeno (White House Conference on New Economy, 5. 4. 2000) in ga je mogoče uporabiti z ustreznim predznanjem in usposobljenostjo ter odgovarjajočo informacijsko infrastrukturo države oziroma celotne družbe. Prav to dejstvo še pogloblja razlike med tistimi, ki imajo dostop, in tistimi, ki nimajo dostopa do globalnih in-

Kdor ni sposoben razvijati oziroma vsaj uporabljati sodobnih informacijskih tehnologij v razvoju družbe in gospodarstva, je obsojen na zaostajanje v tako imenovani vse bolj odprti in konkurenčni družbi. To dejstvo bo najbolj odločilno vplivalo na to, katera gospodarstva in družbe se bodo lahko nadpovprečno uspešno, uspešno ali pa neuspešno razvijale v nastajajoči novi ekonomiji, ki temelji predvsem na dobro organizirani, racionalni in učinkoviti državi ter na družbi znanja z visoko stopnjo tehnološko-inovacijskega potenciala.

formacij. Te razlike nastajajo tako med državami, v državah, med regijami in ožjimi lokalnimi enotami ter podjetji in posamezniki.

Da bi bile gospodarske družbe lahko konkurenčne v vse bolj odprtem sistemu, morajo zagotoviti dvema temeljnima razvojnima pogojevma. Prvič, obvladati morajo ustrezne tehnologije oziroma imeti potrebno tehnološko znanje v posameznih panogah njihove dejavnosti, in drugič, konkurirati in preživeti morajo v razmerah vse večje deregulacije, to je odpravljajanja sedanjih kvantitativnih in kvalitativnih omejitev v globalnem pretoku proizvodnih dejavnikov. Zato se v sodobnem svetu oblikujejo trije procesi koncentracije in povezovanja za doseganje kritične mase znanja in drugih potencialov za konkurenčnost ter uspešen razvoj podjetij in gospodarstev:

- Prvo področje zajema majhno število držav z dolgoročno hitro gospodarsko rastjo in nadpovprečno uspešnim razvojem. OECD v svoji študiji »The Future of Global Economy« te države uvršča med gospodarstva »Growth Shift«. Njihova temeljna značilnost je sinergija med uspešnim prilagajanjem procesu odpiranja, ki ga v globalnem gospodarstvu zahteva obvladovanje in uporaba informacijskih tehnologij, ter sposobnostjo teh ekonomij, da z visoko stopnjo konsenza socialnih partnerjev nadpovprečno uspešno krepijo svoje človeške, tehnološko-inovacijske in druge razvojne potenciale; med te spada tudi visoka stopnja varčevanja in naložb za uvajanje sodobne infrastrukture, prenovo gospodarstva ter zaposlovanje usposobljenega prebivalstva (L. Sočan, 2000).
- Naslednja oblika zajema razvijanje, združevanje in povečevanje multinacionalnih družb z upravnimi in razvojnimi centri, ki so praviloma locirani v razvitem svetu. Te družbe z uspešnim managementom združujejo razvojne potenciale na lokalni in globalni ravni. Nokia ima na primer v zadnjih letih že več

razvojnikov zunaj Finske kot doma. Podobno take družbe izrabijo stroškovne, tržne, davčne in druge logistične dejavnike svetovnega gospodarstva za svojo konkurenčnost, povečevanje dobička in uspešen razvoj.

- Ker pa v svetovnem gospodarstvu še hitreje naraščata število in potencial majhnih ter srednjih podjetij, prihaja do njihovega povezovanja ter kompatibilnih institucij izobraževanja, usposabljanja, tehnološkega razvoja in drugih mrež sodelovanja v tako imenovane grozde (clusters), s katerimi skušajo povezati svoje razpršeno znanje v kritično maso tehnološkega, managerskega in drugega znanja za konkuriranje v tehnološko vse zahtevnejšem globalnem gospodarstvu.
- In končno, nova ali revitalizirana razvojna jedra nastajajo tudi v širših ali ožjih regijah. Praviloma so osnova tem razvojnim jedrom univerze s tehnološkimi centri, s tehnološkimi in drugimi inštituti ter širšo infrastrukturo civilne družbe in tudi državne ustanove za šolanje, usposabljanje in prekvalifikacijo kadrov za uspešne tehnološke, razvojne in druge logistične rešitve. Taka razvojna jedra znanja sodobna teorija (na primer J. Stopford, 1999) pogosto imenuje »hot spots«. V različnih oblikah se vroča območja pojavljajo od najrazvitejših, tako imenovanih inovativnih regij ZDA, Finske, Irske ipd., pa do najmanj razvitih regij ali širših območij Kitajske in Indije s ciljem zagotoviti programe za delo in elementarni kapital za naložbe, usposobiti in šolati čim več posameznikov ter v skladu z možnostmi razvijati in uporabljati sodobno infrastrukturo.

Temeljne značilnosti sedanje tehnološke, ekonomske in družbene ureditve, ki je osnova razvojnega okolja globalne informacijske družbe, je prilagajanje sistemskih, makroekonomskih in tržnih pogojev večine držav nor-

Podjetja se vse bolj povezujejo, da bi dosegla kritično maso znanja.

mam razvitega sveta (welfare states). Pri nas imenujemo ta proces prilagajanje normam Evropske unije (EU). Te norme na področju sistema zajemajo politični sistem, pravni sistem, ekonomski sistem, človekove pravice, funkcioniranje države ipd. Makroekonomski pogoji zajemajo predvsem kriterije »Maastrichta«, ki so ne le pogoj za vključenost v notranji trg EU, ampak vse bolj tudi za članstvo v Evropski denarni uniji (inflacija, tečaj valute, proračunski deficit, dolgoročna zadolženost države, obrestna mera). Tržni pogoji zajemajo predvsem prilagoditev tehnoloških norm, tehničnih standardov in pravnih norm kriterijem notranjega trga EU. S tem procesom večina držav, posebej še manj razvitih, ne glede na njihovo lokacijo v triadi, vse bolj ustreza gospodarsko in tehnološko najrazvitejšemu delu sveta. V bistvu se tako zmanjšujejo ovire za pretok blaga in storitev, kapitala, naložb, znanja ter tehnologij v globalnem gospodarstvu. Če to povemo v bolj brutalnem jeziku, to pomeni, da postajajo s tem izvoz in naložbe podjetij iz razvitih držav varne v večini držav globalnega gospodarstva, torej tudi v državah v prehodu. Vendar uveljavljena globalna gospodarska ureditev še ne daje odgovora na vprašanje, s kakšnimi vzvodi se lahko gospodarstva, posebno še manj razvita, lahko nadpovprečno uspešno razvijajo in s tem dohitevajo razvitejše. To vprašanje postane še posebej pomembno ob ugotovitvi, da se tudi danes, v nastajajoči globalni informacijski družbi, nadpovprečno uspešno razvijajo le približno 15 odstotkov različno razvitih držav, nad 50 odstotkov, posebej še manj in najmanj razvitih, pa jih nazaduje.

Bistvo odgovora na navedeno vprašanje še vedno ponuja ugotovitev nobelovca S. Kuzneta, da imajo tiste družbe, ki so sposobne obvladovati in uporabljati sodobne tehnologije in inovirati, razvojne prednosti pred drugimi. To nas navaja na ključno vprašanje: kakšno razvojno okolje morajo ustvariti različno razvite družbe, države in gospodarstva za hi-

trejše obvladovanje sodobnih tehnologij in kako motivirati inovacije za uspešen razvoj?

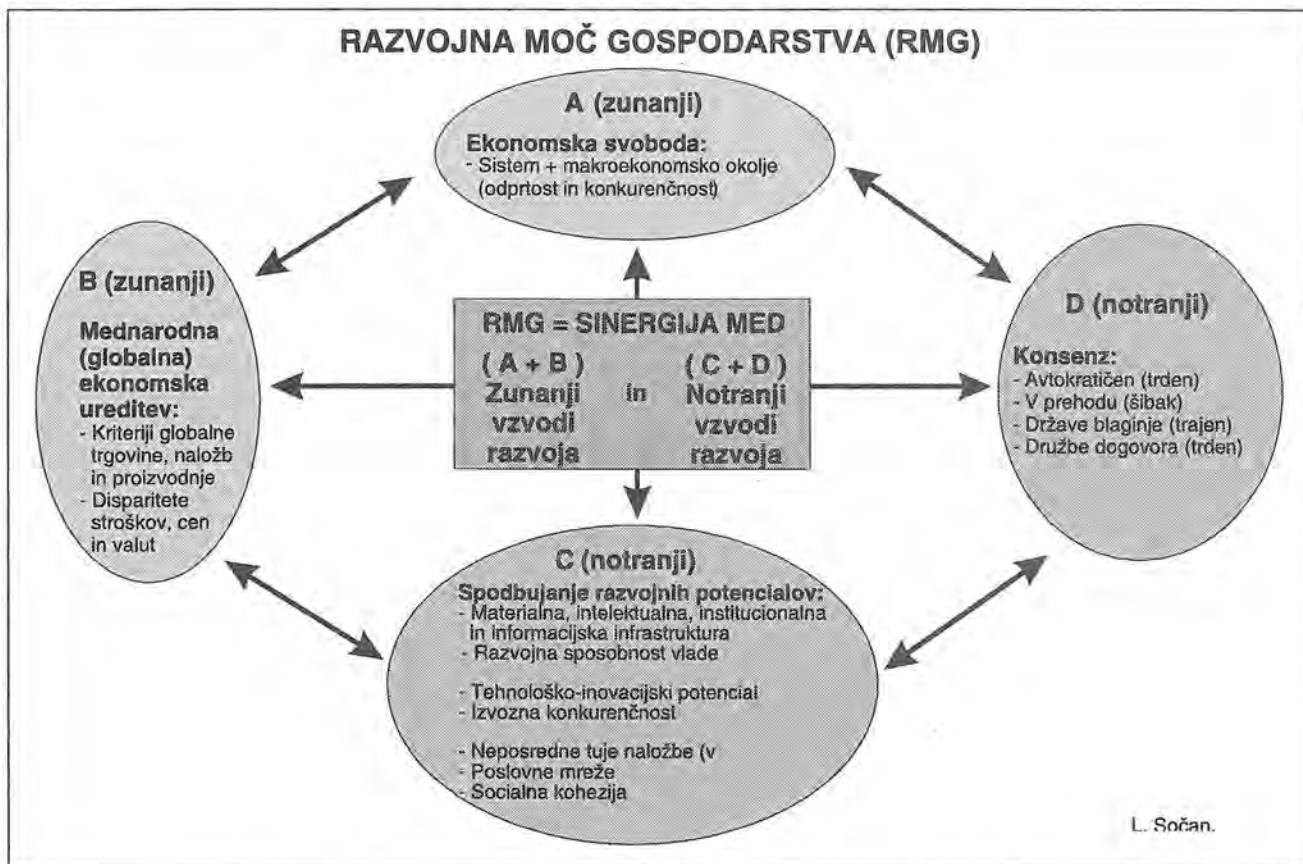
PREHOD SLOVENIJE V RAZVITOST ZAHTEVA NADPOVPREČNA RAZVOJNA, TEHNOLOŠKA IN DRUŽBENA PRIZADEVANJA

Nova ekonomija nastaja v okolju stabilnih gospodarstev, ki vse bolj obvladujejo in učinkovito uporabljajo informacijske tehnologije, obenem pa z zavestnimi prizadevanji pospešeno povečujejo znanje in s tem uspešno prenavljajo gospodarstvo ter družbo. To zagotavlja trajnostni razvoj, ki ni le uspešna gospodarska rast v dolgoročnem obdobju, ampak zajema nadpovprečno uspešen tehnološki, gospodarski ter družbeni razvoj in omogoča prehitevanje podobno razvitih oziroma dohitevanje razvitejših družb ter zagotavlja krepitev tehnološke, razvojne, kulturne in nacionalne identitete družbe.

Vendar je v sodobni gospodarski zgodovini le približno 15 odstotkov držav oziroma družb, ki so zmogle nadpovprečna razvojna prizadevanja in s tem nadpovprečno uspešen razvoj v daljšem obdobju. Po drugi svetovni vojni lahko med take države uvrščamo Nemčijo in Japonsko, kasneje tri generacije tigrov, ki so se jim v zadnjem desetletju priključile še manjše srednje- in severnoevropske države ter v najnovijšem obdobju ponovno ZDA.

Njihova uspešnost temelji na dveh temeljnih vzvodih:

1. prilagajajo se sodobni tehnološki, gospodarski in družbeni ureditvi razvitega sveta in,
2. kar je še pomembnejše, znotraj same države oziroma družbe so sposobne razviti politično voljo, moč in konsenz vseh socialnih partnerjev za ustvarjanje ustreznega okolja, v katerem trajno krepijo človeške, tehnološke, inovacijske, naložbene in druge razvojne potenciale v podjetjih, gospodarstvu in celotni družbi za doseganje zastavljenih strateških razvojnih ciljev.

To pravilo velja za nadpovprečno uspešne med najrazvitejšimi, kot sta na primer ZDA ali Finska, in najmanj razvite, na primer Lesoto in Tajlska. Države, ki niso sposobne izpolnjevati navedenih pogojev, bolj ali manj zadržujejo svoj položaj, več kot 50 odstotkov pa jih celo nazaduje v globalnem razvoju. Pri tem je najhujša oblika ogrožanja dolgoročne razvojne uspešnosti neke družbe pomanjkanje konsenza socialnih partnerjev ali celo volje in sposobnosti same oblasti za oblikovanje dolgoročne vizije razvoja, strateških razvojnih ciljev ter vzvodov za njihovo udejanjenje. Na žalost ima mnoge značilnosti tako imenovane družbene krize tudi Slovenija.

Kakšni naj bodo vizija, strateški cilji ter razvojni vzvodi Slovenije, na katerih bo lahko naša družba gradila razvojni konsenz socialnih partnerjev, da bi si zagotovila nadpovprečno uspe-

šen razvoj v sosedstvu severnozahodnih visoko razvitih in jugovzhodnih manj razvitih regij ter držav?

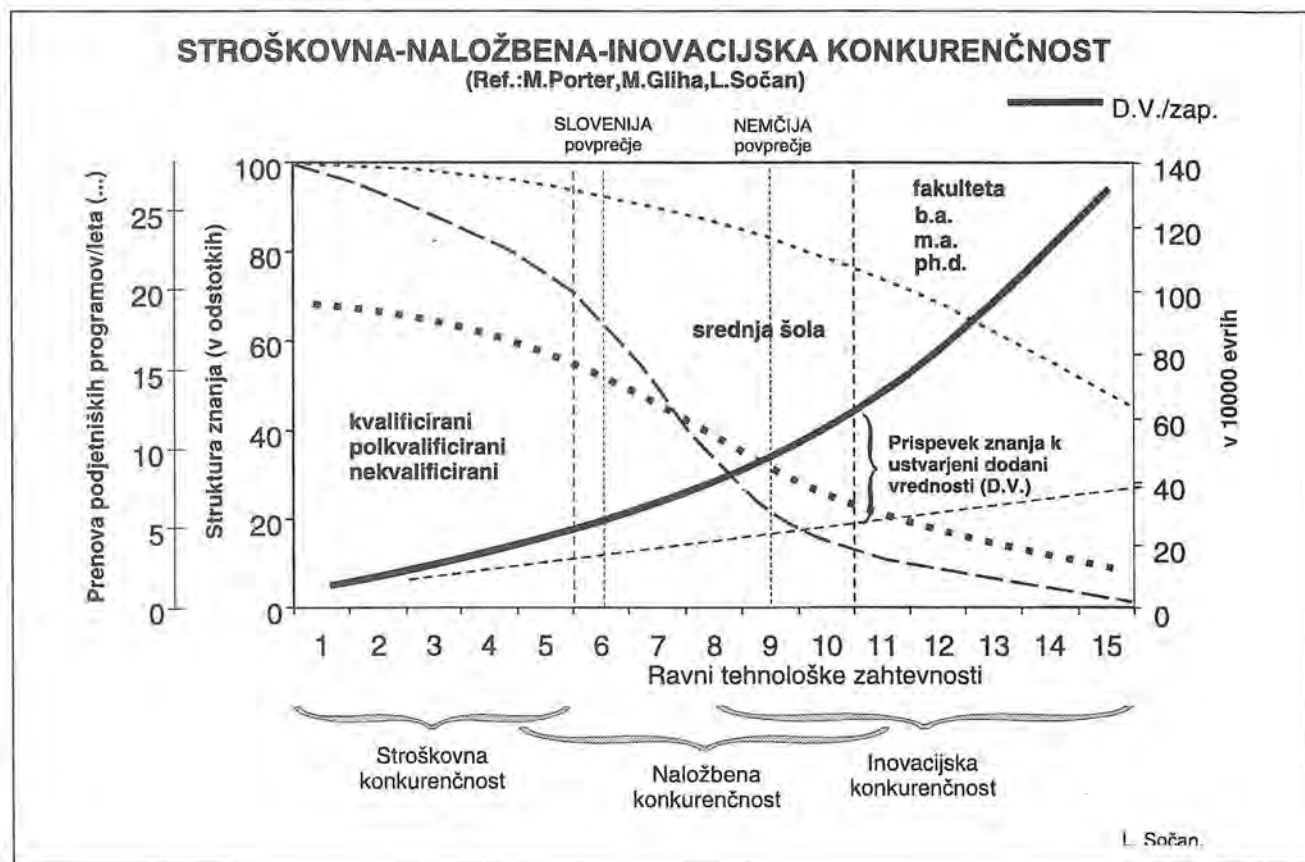
Razvitejše okolje bo Sloveniji, če se bo uspešno razvijala, zagotavljalo izredne potenciale svojih trgov, kapitala, tehnologij, inovativnosti, znanja, pa tudi kulture upravljanja družbe in vodenja gospodarstva. Če bo razvoj neugoden, bo pospešeno odpiranje delovalo kot uničevalna konkurenca, v kateri lahko Slovenija izgubi večino svojih vrhunskih kadrov in vse bolj tone v evropsko ter globalno podpovprečje. Prav tako bodo manj razvita okolja, če bomo uspešno razvijali primerno okolje za uspešen prenos slovenskega znanja, prodajo tehnološko zahtevnejših proizvodov in storitev, vir za cenejše inpute ali pa bodo zaradi bistveno nižjih plač in socialnega standarda pomenila uničevalno cenovno konkurenco večini tehnološko nezahtev-

nih programov, ki jih Sloveniji ne bo uspelo pravočasno posodobiti oziroma zamenjati. Prihodnji razvoj bo odvisen predvsem od nas samih. Če bomo kot država sposobni oblikovati, sprejeti in izvajati dolgoročni konsenz oziroma razvojni dogovor o bistveno večjih razvojnih prizadevanjih vseh socialnih partnerjev kot do sedaj, bomo med tistimi družbami, ki bodo zmogle pospešeno preobrazbo v razvitost v obdobju približno ene generacije. Ta proces zastavlja dve vprašanji: prvič, kateri so glavni strateški cilji naše države na tej izredno zahtevni poti, ki bi jih lahko podprli vsi socialni partnerji, saj bi morale uresničenje teh ciljev vsem prinesiti boljše razvojne in življenjske možnosti, in drugič, ali bi bile naše vlade in parlament v prihodnje sposobne odigrati odločilno družbeno povezovalno razvojno vlogo nosilca konsenza, kot jo imajo v nadpovprečno uspešnih družbah?

STRATEŠKI RAZVOJNI CILJI RAZLIČNO RAZVITIH DRUŽB IN NJIHOVO URESNIČEVANJE

Globalni razvoj ne dopušča posameznim državam, še posebej ne manj razvitim, niti veliko »stopinj prostosti« niti bistveno lažjih poti ali bližnjic do nadpovprečno uspešnega razvoja.

Prva naloga vizije kvalitativne preobrazbe določene družbe in njenega gospodarstva na višjo raven razvitosti zajema zastavitev realnih strateških ciljev, kar pomeni delati »prave stvari« glede na stopnjo družbene, gospodarske in tehnološke razvitosti. Seveda je treba tudi prave stvari »delati pravilno«, če naj bosta gospodarstvo in družba v daljšem obdobju nadpovprečno uspešna. Katere so glavne strateške naloge različno razvitih družb (gl. grafikon)?

Globalni razvoj lahko temelji samo na jasni viziji, ki bo zagotavljala vsem socialnim partnerjem sprejemljivo izboljšanje položaja v daljšem obdobju, zaradi česar bodo pripravljene doseči trden razvojni dogovor – konsenz, s katerim bodo na eni strani omejevali vse vrste sprotno porabe, da bi lahko na drugi strani povečevali varčevanje in vse več vlagali v krepitev razvojnih potencialov: v znanje, povečevanje zaposljivosti, tehnološko prenavo in nova, tehnološko ter inovacijsko zahtevnejša delovna mesta.

Nerazvite, tako imenovane cenene države z nizkimi plačami, nizkim socialnim standardom in skromnim znanjem, praviloma lahko konkurirajo na globalnem trgu s tehnološko nezahtevnimi proizvodi in v nizkih cenovnih razredih. Prizadevanja najuspešnejših družb na tej stopnji razvitosti temeljijo praviloma na razliki med plačami in produktivnostjo. To najsposobnejšim omogoča visoko stopnjo varčevanja in naraščanje naložb v izobraževanje in usposabljanje, prenavo gospodarstva, management in uspešnejše trženje, postopno rast dodane vrednosti na zaposlenega in prehod med zmerno razvita gospodarstva.

Zmerno razvitim gospodarstvom in družbam, kamor spada tudi Slovenija, omogočajo nadpovprečno razvojno uspešnost na eni strani hitro uvajanje celovite infrastrukture, od intelektualne, institucionalne do informacijske in materialne infrastrukture, ter na drugi strani velika vlaganja v tehnološko-inovacijsko prenavo programov in gospodarskih družb. Rezultat takih vlaganj je hitro opuščanje manj zahtevnih in pospešeno uvajanje tehnološko ter inovacijsko zahtevnih programov, kar omogoča tako usmerjenim gospodarstvom trajno naraščanje dodane vrednosti in konkurenčnost na globalnem trgu. Pri tem je treba poudariti, da nobeni od dosedanjih izredno uspešnih zmerno razvitih držav v prehodu v

razvite družbe, kot so na primer Singapur, Irsko, Finska, Koreja, Tajvan, belgijska regija Flandrija, ni uspel ta prehod samo z lastnim kapitalom, ampak so svoje varčevanje oplemenitile z bolj ali manj intenzivnim pritokom neposrednih tujih naložb in z njimi povezane znanja strateških partnerjev. Zato M. Porter imenuje ta proces »naložbena konkurenčnost«, saj morajo te družbe zagotoviti konkurenčno okolje za pritegnitev domačega ter tujega kapitala in s tem tudi znanja za posodobitev infrastrukture, prenavo gospodarstva ter vse večjo razvojno usposobljenost družbe.

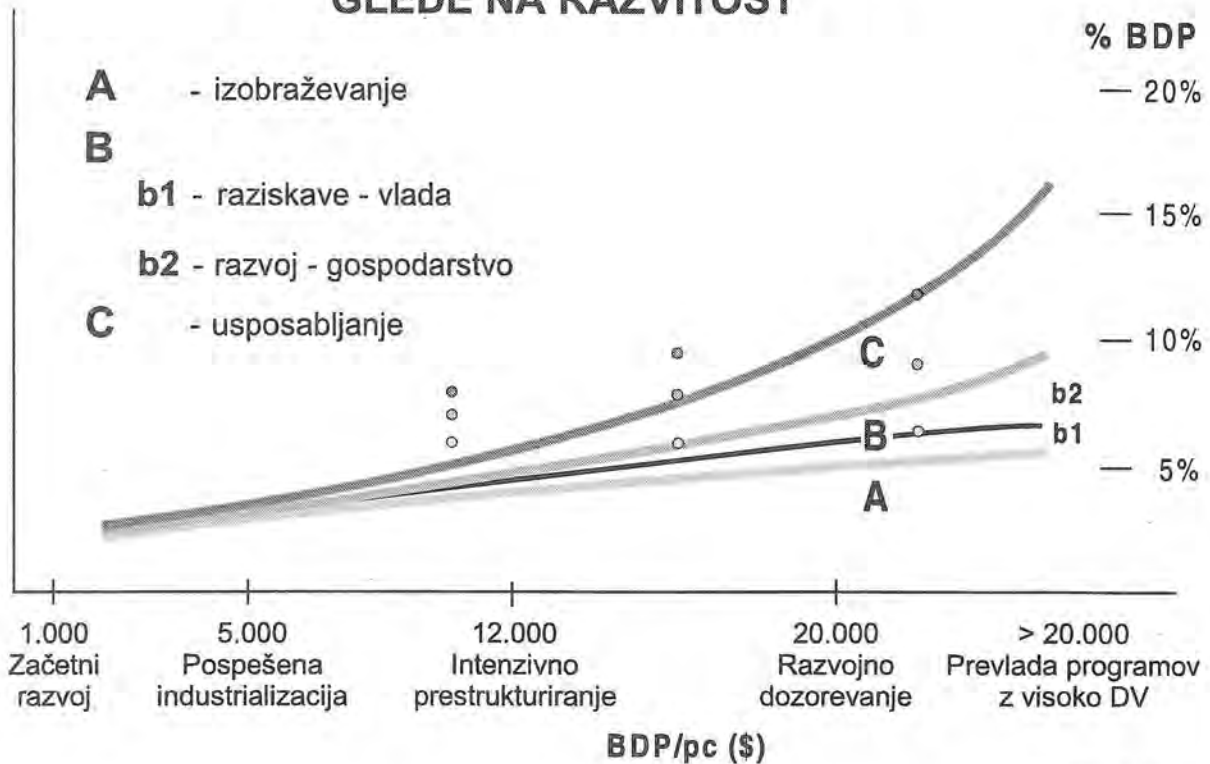
Zelo razvite družbe se odlikujejo predvsem po celoviti in učinkoviti infrastrukturi izobraževanja ter usposabljanja, prenosa tehnologij in kapitala, institucionalni in informacijski infrastrukturi ter materialni infrastrukturi z ohranjanjem okolja. Tako okolje generira velik potencial znanja v vseh oblikah, kar se kaže v zelo inovativnih programih gospodarstva, ki na globalnem trgu dosejajo visoko dodano vrednost na zaposlenega.

Med najbolj značilnimi vlaganji različno razvitih družb so prav vlaganja v celovito znanje (izobraževanje, raziskave in razvoj ter različne oblike usposabljanja zaposlenih, brezposelnih ter poslovnih funkcij podjetij in institucij). Gibljejo se praviloma do 5 odstotkov BDP pri nerazvitih družbah, nad 5 do 10 odstotkov pri zmerno razvitih družbah (Slovenija vlaga 8,5 odstotka) ter nad 10 do 15 odstotkov in več pri zelo razvitih družbah. Brez preseganja teh norm praviloma ni mogoč prehod v višjo stopnjo razvitosti (grafikon o vlaganju v človeški kapital glede na razvitost).

Struktura teh vlaganj v ZDA in v EU je prikazana s tabelo. Za tak dosežek bomo morali v Sloveniji bistveno povečati raven in kulturo konsenza socialnih partnerjev. Toda tudi to ne bo dovolj: če ne bomo v Sloveniji bistveno več vlagali v programe, ki zahtevajo visoko

Razvite družbe odlikuje učinkovita infrastruktura izobraževanja.

VLAGANJE V ČLOVEŠKI KAPITAL GLEDE NA RAZVITOST

L. Sočan, 1998

kvalificirana in razvojno zahtevna delovna mesta, bodo s trudom izšolani in usposobljeni kadri pri nas vse bolj plen vodilnih podjetij v tujini. Prav to je največja nevarnost Slovenije in vseh držav v prehodu pri vstopanju v globalno informacijsko družbo.

Vse bolj odločilno postaja prav vlaganje države, gospodarstva in prebivalstva v usposabljanje posameznikov ter poslovnih funkcij podjetij (intangibles). Prav tovrstna vlaganja omogočajo obvladovanje sodobnih tehnologij in učinkovitost podjetij, gospodarstva, javne uprave, države ter družbe kot celote. In prav pri tem zelo razvite države najbolj odstopajo od manj razvitih, saj vlagajo v te oblike znanja od 4 do 7 odstotkov BDP; Slovenija le 1 odstotek. Če Slovenija ne bo več kot podvojila ta vlaganja v srednjeročnem obdobju, ne bo zmogla prehoda v informacijsko družbo.

Upoštevajte te ugotovitve, niso najboljše vzornice razvitejših kandidatov za vstop v EU, kamor spada tudi Slovenija, zelo razvite družbe blaginje (welfare states), ampak predvsem razvojno uspešnejše manjše srednje- in severnoevropske države. Razlogi za to so: države blaginje v EU sicer dosegajo še zadovoljivo raven konsenza socialnih partnerjev, vendar v okolju značilnih nasprotujočih si interesov:

- socialno in infrastrukturno urejene države zahtevajo izredno visoke dajatve;
- kapital zahteva čim višji dobiček, sicer pospešeno izvažata delovna mesta;
- delovna sila (sindikati) se bori predvsem za plače zaposlenih, manj pa za zaposljivost aktivnega prebivalstva;

– stroka in institucije civilne družbe so pogosto pod vplivom političnih strank.

Zato te družbe niso sposobne izredno velikih razvojnih prizadevanj.

Tabela 1 »INTANGIBLE ECONOMY«

Uspesabljanje posameznikov, podjetij in družbe

1. Raznovidne oblike učenja in usposabljanja odraslih
2. Usposabljanje zaposlenih in brezposelnih
3. Usposabljanje managementa in nosilcev upravljanja
4. Usposabljanje tehničnih in drugih strokovnih kadrov
5. Krepitev poslovnih funkcij in obvladovanja logistike podjetja
6. Uveljavljanje intelektualne lastnine, posebej še blagovnih znamk
7. Uvajanje interneta v šole, podjetja, javno upravo in druge institucije
8. Razvijanje mrež sodelovanja
9. Spodbujanje inovacij
10. Spodbujanje intelektualnih in razvojnih storitev
11. Ustanavljanje svetovalnih in ekspertnih skupin
12. Uvajanje standardov in certifikatov, poslovne odličnosti
13. Razvijanje storitev zelo razvitih tehnologij
14. Komunikacijske aktivnosti: krepitev prepoznavnosti, pozitivne podobe in ugleda družbe, države, regij, podjetij in institucij v globalni družbi

Vir: EU, *Information Society Technologies - IST, Nice, Intangible economy, 2000*

Uredil: L. Sočan, 2000

Na drugi strani pa je raven konsenza pri razvitih srednje- in severnoevropskih državah ne samo mnogo višja, ampak tudi bistveno manj nasprotujoča (antagonistična). Zato temelji hitro vlaganje v krepitev razvojnih potencialov teh družb na bistveno večji sinergiji razvojnih interesov socialnih partnerjev, bodisi da gre za irski pristop »making knowledge work for us« bodisi za finske mreže sodelovanja med univerzami, inštituti in gospodarstvom ter za skrb za posameznike ali prizadevanja teh držav za povečanje zaposljivosti in zmanjšanje socialne izločenosti prebivalstva, za rast inovativnosti v regijah ter podjetjih vseh velikosti in za vse bolj povezovalno vlogo institucij civilne družbe. V teh državah se

preživela kapitalistična tržna opredelitev, po kateri je delavec dopoldne »nezaželen strošek«, popoldne pa potrošnik »kralj«, vse bolj spreminja v opredelitev državljana kot »ustvarjalnega člana« sodobne informacijske družbe.

STRATEŠKI RAZVOJNI CILJI SLOVENIJE V PRIMERJAVI Z DRŽAVAMI V PREHODU

Da bi se zmerno razvita Slovenija v obdobju ene generacije lahko ustvarjalno vključila v razviti svet, bi morala razviti inovativno gospodarstvo in dosegati dodano vrednost na zaposlenega vsaj blizu povprečja EU. Slovenija je po kriterijih Mednarodne banke za obnovo in razvoj (WB) leta 1999 že dosegla spodnji prag razvitih držav z 10.000 ameriških dolarjev na prebivalca, vendar bo morala za sodobno razvitost precej posodobiti svojo infrastrukturo in tehnološko, kadrovsko ter inovacijsko prenoviti večino svojega gospodarstva. To hkrati pomeni: čim bolj bodo programi podjetij tehnološko in inovacijsko zahtevni, tem manjša bo vloga fizičnega in nižje

kvalificiranega dela in tem večji bo vpliv znanja ter še posebej informacijske in druge sodobne infrastrukture. Pri zelo razvitih družbah prav velika razvitost infrastrukture odločilno pripomore k uspešni rasti dodane vrednosti na zaposlenega in h globalni konkurenčnosti njihovih proizvodov in storitev. Pomen intelektualne in informacijske infrastrukture ter njen ugoden vpliv na gospodarsko rast in konkurenčnost se najlepše kaže prav v Severni Evropi in ZDA.

Razmeroma celovita in med seboj povezana shema strateških razvojnih ciljev držav na različnih stopnjah gospodarske ter družbene razvitosti je prikazana z grafikonom o

V informacijski družbi je srednješolska izobrazba minimalna osnova za obvladovanje tehnologij.

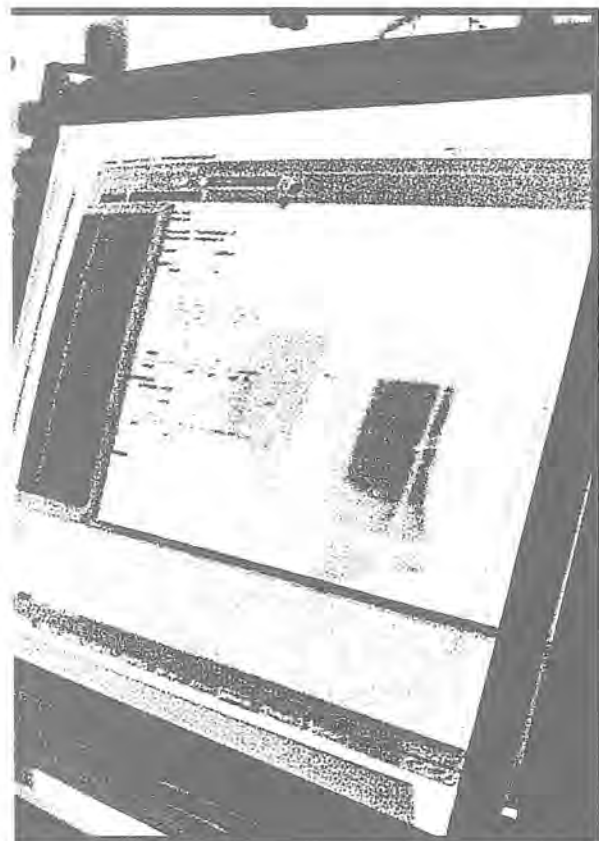
stroškovno-naložbeno-inovacijski konkurenčnosti Eden od osnovnih kazalcev na grafikonu prikazuje prepletanje treh temeljnih stopenj konkurenčnosti (stroškovne, naložbene in inovacijske), povezanih s prikazom Auerhanove lestvice tehnološke zahtevnosti programov gospodarskih dejavnosti (od 1 do 15) in shemo krivulje dodane vrednosti na zaposlenega v 1.000 evrih. Dodatno je h krivulji dodane vrednosti na zaposlenega včrtana še krivulja ocene doprinosa materialnih dejavnikov (kapital, naravna bogastva, lokacija, fizično delo) ter managementa in drugih vrst znanja (intangibles) k ustvarjeni dodani vrednosti. Ocena krivulje dodane vrednosti na zaposlenega in tudi ocena deleža materialnih dejavnikov in znanja k ustvarjeni dodani

Že primerjava vpisa v srednje in visoke šole med članicami CEFTA in EU opozarja na veliko kvalitativno razliko pri pripravi na »družbo znanja«. Skoraj vse članice EU, razen Italije, Grčije in Portugalske, vpisujejo celotno generacijo v srednje šole. Nekatere skušajo odpraviti zamujeno in z izobraževanjem odraslih presegajo 100 odstotkov generacije (na primer Španija je v letu 1993 pri ženskah dosegla 120 odstotkov in pri moških 107 odstotkov). Članice CEFTA so v devetdesetih letih vpisovala med 70 in 90 odstotki generacije v srednje šole, kar kaže tudi na še ne dovolj razvito izobraževanje odraslih v teh državah. Še bistveno večje razlike pa so na področju visokošolskega izobraževanja. V članicah CEFTA se je od začetka osemdesetih let do sredine devetdesetih let povečal vpis na visoke šole z nekaj nad 10 odstotki na dobrih 20 odstotkov (v Sloveniji na 28 odstotkov – v primerjavi s Korejo, kjer je porasel s 15 na 48 odstotkov). Med evropskimi državami je v letih od 1980 do 1993 Irska zvišala vpis na visoke šole z 18 na 34 odstotkov generacije, Finska z 32 na 63 odstotkov, Španija s 23 na 41 odstotkov, Nizozemska z 29 na 45 odstotkov, Francija s 25 na 50 odstotkov, Norveška s 26 na 54 odstotkov, Kanada pa z izredno intenzivnim izobraževanjem odraslih celo z 52 na 103 odstotke generacije. Vpis na visoke šole je bistveno manjši in počasneje narašča v velikih državah, na primer v Nemčiji s 26 na 36 odstotkov, v Italiji s 27 na 37 odstotkov, na Japonskem se je celo znižal z 31 na 30 odstotkov. Največja izjema med temi državami so ZDA s porastom s 56 na 81 odstotkov (WB, 1996).

vrednosti temeljita na razpoložljivih podatkih podjetij (na primer M. Gliha, Tehnološko poročilo, 1999). Prav zviševanje tehnološke ravni programov od 5. do 9. stopnje tehnološke zahtevnosti temelji na prehodu od kvalificiranega dela k stalni tehnološki in razvojni podpori podjetniškim programom z vrhunskim znanjem in sodobno infrastrukturo.

Drugi sklop pomembnih kazalcev na grafikonu zajema izobrazbeno strukturo zaposlenih na različnih stopnjah razvitosti gospodarstev in družb. Do približno 4. stopnje tehnološke zahtevnosti programov zadostuje, če ima večina zaposlenih kvalifikacijo, lahko tudi nižjo ali je celo brez nje. Intenzivna tehnološka prenova industrijskih in gospodarskih programov ter uvajanje sodobne infrastrukture pa nista mogoča samo z velikimi kapitalnimi vlaganji, ampak predvsem z bistveno višjo kvalifikaci-

jo in znanjem zaposlenih. V tem obdobju postane srednješolska izobrazba minimalna osnova za razumevanje in obvladovanje zahtevnejših tehnologij. Zato je EU pred kratkim sprejela dokončanje redne srednje šole kot standard obveznega izobraževanja v državah članicah. Slovenija je ta standard že sprejela, je pa še zelo daleč od njegove uresničitve v praksi. Podobno velja tudi za druge države CEFTA. Prehod z manj kot 6. (5,8) na skoraj 9. stopnjo tehnološke ravni proizvodnih programov, kolikor znašata povprečji za Slovenijo oziroma Nemčijo, bo zahteval pretežno elektronsko krmiljenje procesov ter razvojno-tehnološko podporo proizvodnim, logističnim, marketinškim in drugim programom; to bo pri nas bistveno povečalo delež zaposlenih z višjo in visoko izobrazbo. Zato se v obdobju inovacijske konkurenčnosti izrazito zmanjša odstotek zaposlenih brez dokončane

osnovne šole, začne se zmanjševati tudi delež zaposlenih s srednjo izobrazbo, vodilna pa začne postajati struktura zaposlenih z dokončano višjo in visoko izobrazbo ter dodatnim študijem in specializacijami. Na tem temelji ugotovitev komisije EU, da bo v informacijski družbi nedokončana osnovna šola pomenila »trdo brezposelnost« (komisija EU, 1995: Green Paper on Innovation).

Tretji sklop kazalcev na grafikonu je usmerjen na vprašanje »kaj delati«, še posebej v obdobju razvojne preobrazbe iz zmerne razvitosti v veliko razvitost. Na tej stopnji razvoja so pred gospodarstvu Slovenije in držav CEFTA tri osnovne strateške naloge:

- prva strateška naloga vključuje sodobno izobrazbo in usposobitev večine aktivnega prebivalstva ter v celoti mlado generacijo za komuniciranje in delo v informacijski družbi;
- druga strateška naloga je uvajanje sodobne in celovite infrastrukture, ki bo zagotovila tem državam učinkovito in racionalno proizvodnjo ter uspešno integriranje v EU;
- tretja strateška naloga pa zajema pospešeno tehnološko-inovacijsko preobrazbo programov podjetij teh držav, s čimer bodo v obdobju ene do poldruge generacije povečale dodano vrednost na zaposlenega za vsaj 200 do 300 odstotkov in se s tem približale povprečnemu dosežku držav EU; tudi krivulja krajšanja obdobja za prenovo programov podjetij temelji na izkustvenih podatkih podjetij iz EU in kaže, da je prav sprememba strukture programov med 4. in 8. stopnjo tehnološke zahtevnosti povezana z največjim omejevanjem časa za prenovo programov proizvodov in storitev, ker morajo gospodarstva uvajati tehnološko zahtevnejše programe, pa tudi zaradi neobhodne tehnološke in razvojne podpore sedanjim programom; Slovenija in države CEFTA so prav v tej fazi, s tem da je v tem procesu najuspešnejša Madžarska.

SLOVENIJA NA POTI V RAZVITO DRUŽBO – SKLEPNE MISLI

Samostojna država je kljub izredno hitremu razvoju globalne informacijske družbe še vedno temeljni vzvod za uspešen razvoj, uveljavitev politične in gospodarske identitete ter integritete naroda in njegove kulture. Vendar ne smemo pozabiti, da je le manjšina držav nadpovprečno razvojno uspešnih, dobra polovica pa tiči v velikih ali celo z lastnimi močmi nerešljivih razvojnih težavah. Čim večji je razvojni zaostanek določene države, tem večja razvojna prizadevanja morajo zagotoviti njen politični management in njene vodilne strukture za doseganje nadpovprečno uspešnega razvoja, ki v dolgoročnem obdobju omogoča dohitevanje razvitejših družb. Tudi za Slovenijo velja, da postaja njena draga in premalo učinkovita država gospodarstvu in celotni družbi prej breme, ki ju ovira pri vse

hitrejšem razvoju, ki ga narekuje informacijska družba, ne pa organiziran spodbujevalec njenih potencialov za hitrejši razvoj.

Slovenija bo morala na sedanjih stopnji razvitosti za povečanje svoje konkurenčnosti in

– dodane vrednosti pospešeno nadomeščati nizke plače in slabo produktivnost z rastočo usposobljenostjo in znanjem zaposlenih ter bistveno višjo tehnološko-inovacijsko usposobljenostjo podjetij in celovite infrastrukture. Le tako bo lahko izboljševala svoje programe ter »tekla hitreje« in razvojno dohitevala razvitejše družbe. Med taka prizadevanja spadajo predvsem:

- stalno naraščanje vlaganj v človeške vire (izobraževanje, raziskave in razvoj, usposabljanje) z današnjih 8,5 odstotka na vsaj 11 do 12 odstotkov BDP;
- izvedba razvojno in politično zahtevnih reform, s katerimi bo mogoče ob znižanju proračuna in javne porabe bistveno pove-

čati učinkovitost tega sektorja ter zagotoviti njegovo stimulatívno razvojno vlogo;

- občutno zvišanje skupnega varčevanja, s sedanjih 24 na vsaj približno 30 odstotkov BDP, ter z bistveno višjimi vhodnimi in tudi izhodnimi neposrednimi naložbami zagotavljati hitro tehnološko prenovu podjetniških programov, posodobitev infrastrukture, večje število kvalitetnejših delovnih mest ter krepitev izvoza;
- ozdravitev večine družb s približno eno tretjino gospodarskega potenciala, ki se lahko izkopljejo iz sedanjih izgub le s čim hitrejšo priključitvijo uspešnim domačim ali tujim strateškim partnerjem, to pa mora spodbujati in podpirati država;
- prepolovitev sive ekonomije, s sedanjih več kot 20 na približno 10 odstotkov, kar bi bilo primerljivo z razvitejšim delom EU;
- navedena in druga prizadevanja bodo morala občutno spremeniti dosedanje vzvode gospodarske rasti, ki v zadnjih letih v Sloveniji temeljijo pretežno na preveliki in rastoči porabi države, v vzvode, ki bodo temeljili predvsem na hitro rastočem izvozu in naložbah v razvojne potenciale, saj na primer letne naložbe na zaposlenega v industriji znašajo v Sloveniji približno eno tretjino vrednosti naložb na zaposlenega v Nemčiji.

Z upoštevanjem nekaterih trenutnih raziskav avtorja s sodelavci (projekt EU Copernicus) ter z uporabo kompleksnih baz znanja vodilnih mednarodnih institucij in primerjav razvojnih gibanj ter razvojnih vzvodov več skupin držav bo na prihodnji razvoj Slovenije odločilno vplivala sinergija učinkovanja treh temeljnih scenarijev:

- scenarija »notranje razvojne moči«, ki zajema sinergijo med prilagajanjem sedanjih mednarodni gospodarski ureditvi na eni strani in trdnostjo notranjega konsenza socialnih partnerjev o večjih razvojnih priza-

Slovenija bi morala v človeške vire vlagati 12 odstotkov BDP.

devanjih in hitrejši krepitvi razvojnih potencialov na drugi strani;

- scenarija bolj ali manj uspešnega vključevanja Slovenije v EU in
- scenarija boljše ali slabše globalne konjunkturo.

Optimalna sinergija omenjenih treh scenarijev bi omogočala Sloveniji gospodarsko rast več kot 6 odstotkov na leto in hitrejšo pot v razvitost z uveljavljanjem njene gospodarske, tehnološke in kulturne identitete v EU in svetu. Prav ta proces uspeva večini manjših severnoevropskih držav. Najmanj ugodne opcije pa prinašajo Sloveniji stagnacijo in vse večje razvojne, socialne in civilizacijske težave. Zato je bistveno, kako se bomo sami organizirali in usposobili za razvoj v informacijski družbi. Če bi bilo odločilno predvsem čakanje na zunanje dejavnike, kot sta vključitev v EU in svetovna konjunktura, kar predvsem upošteva sedanja strategija razvoja Slovenije, ne bi bilo ne uspešnega razvojnega dohitevanja tigrov in Irske ne sedanjega razvojnega prehitevanja severnoevropskih držav.

Dosedanja razvojna prizadevanja samostojne Slovenije se kažejo v pospešenem prilagajanju okolja naše države sistemskim, makroekonomskim in tržnim normam EU in razvitega sveta, ki jih posebej teza »odprtost in konkurenčnost«. To je v redu, saj mora biti

Z dosedanjio politiko si je Slovenija preveč prizadevala ustvariti preživelo obliko kapitalizma, ki temelji predvsem na materialni lastnini in prevelikih nasprotjih med socialnimi partnerji, ki je brez ustrezne vizije razvoja gospodarstva ter družbe na podlagi lastnega in globalnega znanja. Nadaljevanje take usmeritve bi Sloveniji onemogočilo prehod med sodobne in učinkovite družbe znanja ter konsenza, značilne za večino razvojno najprodornejših manjših držav razvite Srednje in Severne Evrope.

naša država v družbenem in gospodarskem pogledu po meri tega sveta, če hoče biti njegov sestavni del. Hkrati pa je strankarsko enoumje v devetdesetih letih v borbi za politično oblast zelo zanemarilo vizijo prehoda

Slovenije v razvito družbo z oblikovanjem glavnih strateških razvojnih ciljev in ključnih vzvodov za njihovo uresničevanje. Slovenski politični management, ki je do sedaj nevarno zapostavljal konsenz

socialnih partnerjev, ima po zadnjih volitvah ustrezno politično okolje, da se ne ukvarja predvsem sam s seboj, ampak da večino svojega potenciala usmeri k poenotenju socialnih partnerjev s temeljnimi strateškimi cilji in vzvodi za njihovo uresničevanje. Ta proces temelji na bistveno večjih razvojnih prizadevanjih celotne družbe v primerjavi z dosedanjim, mora pa seveda dolgoročno zagotoviti boljši položaj državi, delojemalcem, delodajalcem in civilni družbi.

Šele taka preobrazba v razvoju družbe zagotavlja Sloveniji okolje za prehod v družbo znanja, ki bo temeljilo na učinkovitem sistemu izobraževanja, raziskav in razvoja, prenosa tehnologije ter na vseživljenjskem učenju posameznikov, na učečih se podjetjih in na učeči se družbi. Taka družba bo morala biti obenem tudi sposobna z zadostnim domačim kapitalom in neposrednimi tujimi naložbami ustvarjati dovolj kvalificiranih delovnih mest za svoj nadpovprečno uspešen gospodarski in družbeni razvoj ter vključitev med razvite družbe v obdobju približno ene generacije.

Visoka stopnja konsenza socialnih partnerjev je osnova za uresničevanje tako zahtevnih razvojnih ciljev Slovenije. Prav v tem pogledu so nam lahko najboljši vzor za njen prihodnji nadpovprečno uspešen razvoj v razmerah nove ekonomije razvojno zelo uspešne manjše severnoevropske države, tako imenovane »družbe konsenza«.

Države se morajo same usposobiti za prehod v družbo znanja.

LITERATURA IN VIRI

WWF, »White House Conference on New Economy«, 5, 4, 2000.

OECD, »The Future of Global Economy«, OECD, 1999.

OECD, »Literacy in the Information Age«, OECD, 2000.

European Commission, »Second European Report on S & T Indicators 1997«, Dec. 1997, EUR 17639.

S. Radosevic, »International Technology Transfer and Cut-up in Economic Development«, Edward Elgar Cheltenham, UK, Northampton, MA, US, 1999.

M. Gliha, »Tehnološko poročilo 1997«, samozaložba, Ljubljana, 1999.

J. M. Stopford, »Kako izkoristiti organizacijsko znanje za razvoj strateških inovacij«, Center Brdo, 1999.

Tekes, »Information Technology Cluster Finland«, Tekes, 1999.

Government of Ireland, »Science, Technology and Innovation«, Dublin, Stationery Office, 1996.

European Commission, »Green Paper on Innovation«, Luxembourg, 1995.

M. Landabaso et al., »3rd International Conference on Technology and Innovation Policy«, Austin, USA, 1999.

European Commission, RIS-RITS Network Secretariat, »Workshop on Clusters Report« Dec. 1997, Bilbao, Spain.

European Commission, »Panorama of EU Industries«, Luxembourg, 1997.

IMD, »The World Competitiveness Yearbook«, Lausanne, 1998, 1999, 2000.

Government of the Netherlands, Ministry of Economic Affairs, »Innovative Clusters in the Private Sector«, The Hague, 1997.

M. Bučar, »Tehnološko prestrukturiranje v državah v tranziciji z vidika informacijske tehnologije«, Ljubljana, 1999.

L. Sočan, »Vzvodni za razvoj Slovenije v globalnem gospodarstvu«, v: ZROS »Razvojni izzivi pred Slovenijo«, Ljubljana, 2000.

L. Sočan, »Aktualna vprašanja gospodarskega razvoja Slovenije«, v: FDV in SRIM »Slovenska korporacija v evropskih razmerah«, Ljubljana, 1999, str. 1–26.